

УДК 338.245:346.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.65>

МЕЖІ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Петруненко Я.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник*

*відділу проблем модернізації господарського права та законодавства
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1186-730X>

e-mail: petrunenko@yahoo.com

Джабраїлов Р.А.,

*доктор юридичних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи,*

*завідувач відділу проблем модернізації господарського права
та законодавства*

*Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4422-2102>

e-mail: ruzaur13@gmail.com

Петруненко Я.В., Джабраїлов Р.А. Межі державного впливу на економіку в умовах війни у контексті дотримання та реалізації соціально-економічних прав людини.

У статті наголошено, що війна в Україні ставить перед державою складні виклики, пов'язані з необхідністю балансування між посиленням державного регулювання економіки для забезпечення потреб оборони та збереженням принципів вільного ринку. Цей баланс стає особливо гострим у контексті дотримання та реалізації соціально-економічних прав людини, які можуть бути обмежені в умовах війни.

Досліджено межі державного впливу на економіку в умовах війни з урахуванням необхідності дотримання та реалізації соціально-економічних прав людини, а також досліджено різноманітні стратегії державного втручання в економіку під час війни, такі як введення економічних санкцій, стимулювання виробництва військової техніки та забезпечення фінансової підтримки для гуманітарних потреб.

Запропоновано комплексний аналіз меж та інструментів державного впливу на економіку в умовах війни з урахуванням необхідності дотримання та реалізації соціально-економічних прав людини. Аргументовано, що межі та інструменти державного впливу на економіку, які забезпечують баланс між потребами оборони, функціонуванням ринку та дотриманням соціально-економічних прав людини, мають бути законодавчо визначені.

Надано оцінку поточному стану економіки держави. Охарактеризовано соціально-економічні перспективи повоєнної відбудови України. Розроблено рекомендації з удосконалення механізмів державного регулювання економіки в умовах війни. Зокрема, зроблено акцент на тому, що чим довше триватиме війна, тим глибшою ставатиме економічна криза та посилюватиметься негативний вплив на соціально-економічну сферу. Це пов'язано з численними факторами, такими як: руйнування інфраструктури; зниження виробництва; втрата робочих місць; зростання цін; скорочення торгівлі.

Зважаючи на значні економічні ризики, сформульовано висновок про те, що політична влада і представники громадянського суспільства повинні зосередити свої спільні зусилля на: відновленні інфраструктури; підтримці малого та середнього бізнесу; соціальній допомозі; інвестиціях в освіту та охорону здоров'я; міжнародній співпраці.

Ключові слова: державне регулювання, економіка держави, післявоєнне відновлення, соціально-економічні права, російська агресія.

Petrunenko Ia.V., Dzhabrailov R.A. Limits of state influence on the economy in times of war in the context of upholding and implementing socio-economic human rights.

The article emphasizes that the war in Ukraine poses complex challenges to the state, with the need to balance the need to strengthen state regulation of the economy to meet defense needs and preserve the principles of the free market. This balance becomes particularly acute in the context of upholding and implementing socio-economic human rights, which may be restricted in times of war.

The authors investigate the limits of state influence on the economy in wartime, taking into account the need to uphold and implement socio-economic human rights, and also explore various strategies of state intervention in the economy in wartime, such as imposing economic sanctions, stimulating the production of military equipment and providing financial support for humanitarian needs.

The authors propose a comprehensive analysis of the limits and instruments of state influence on the economy in wartime, taking into account the need to uphold and implement socio-economic human rights. It is argued that the limits and instruments of state influence on the economy, which ensure a balance between the needs of defense, market functioning and upholding of socio-economic human rights, should be defined by law.

The current situation of the state's economy is described. The socio-economic perspectives of post-war reconstruction of Ukraine are characterized. Recommendations for improving the mechanisms of state regulation of the economy in times of war are developed. In particular, the author emphasizes that the longer the war lasts, the deeper the economic crisis will become and the more negative the impact on the socio-economic sphere will increase. This is due to numerous factors, such as: destruction of infrastructure; decline in production; loss of jobs; rising prices; and reduced trade.

In view of the significant economic risks, the authors conclude that the political authorities and representatives of civil society should focus their joint efforts on: infrastructure reconstruction; support for small and medium-sized entrepreneurship; social assistance; investments in education and healthcare; and international cooperation.

Key words: state regulation, national economy, socio-economic rights, post-war reconstruction, Russian aggression.

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі існує низка складних проблем, пов'язаних із реалізацією соціально-економічних прав людини, серед яких нерівність, бідність до останнього часу вважалися ключовими. Проте, ці чинники є такими за умови стабільності, визначеності та миру. У ситуації, в якій опинився світ сьогодні, після повномасштабного російського вторгнення в Україну, акценти суттєво змістилися. Війна вплинула на соціально-економічний блок безпосередньо як в Україні, так і дотично впливає і впливатиме далеко за її межами. Держава, як основний учасник економічного розвитку, відіграє вирішальну роль у боротьбі з цими викликами, вживаючи різноманітні методи та інструменти.

Управління та правове регулювання економічними процесами в країні є важливим фактором, що визначає її розвиток. Однак, економічний прогрес нерозривно пов'язаний з міжнародною торгівлею товарами та послугами. Це особливо актуально в умовах стабільної міжнародної політики, відкритості національних ринків, зменшення тарифних бар'єрів і розвитку цифрових технологій, що створює сприятливе середовище для формування глобальної економіки. Проте, ці чинники стають досить вразливими, не прогнозованими, динамічними в умовах повномасштабної війни. Очевидно, що питання державного управління економікою ставатимуть дедалі критичними, оскільки війна триває. Попри це, Україна продовжує впевнено рухатись до ЄС, розвивати зовнішньоекономічні зв'язки, проводити реформи, розробляти можливі сценарії повоєнної відбудови та відновлення. Тому глобальні чинники в Україні мають враховуватися першочергово з метою коригування політики повоєнного відновлення та імплементації міжнародних стандартів у рамках євроінтеграційних процесів.

Стан наукової розробки. В основу статті покладено аналіз наукової літератури та нормативно-правових джерел, що стосуються проблематики дослідження. Теоретичним підґрунтям стали праці зарубіжних та вітчизняних дослідників, зокрема таких як Anders Åslund, Claudio Dematté, Adam Hayes, Andrius Kubilius, Delia Macaluso, Michael McMahon, Fabrizio Perretti, Sean Ross, В. Давидов, В. Ланда, В. Мамутов, О. Подцерковний, В. Устименко та інших. Відзначаючи цінність наукового доробку шановних колег, слід констатувати, що наразі у науці господарського права недостатньо актуальних наукових досліджень, присвячених питанням балансування між посиленням державного регулювання економіки

для забезпечення потреб оборони та збереженням принципів вільного ринку. Разом з тим, цей баланс стає особливо гострим у контексті дотримання та реалізації соціально-економічних прав людини, які можуть бути обмежені в умовах війни, чим, власне, й обумовлено актуальність цієї статті.

Метою представленої наукової статті є теоретичне обґрунтування основних ризиків та можливостей державного втручання в економічні процеси в умовах війни у контексті дотримання та реалізації соціально-економічних прав людини. Для реалізації визначеної мети передбачається вирішення таких дослідницьких **завдань**: оцінити поточний стан економіки держави; надати характеристику соціально-економічним перспективам повоєнної відбудови України; запропонувати пріоритетні напрями та допустимі межі державного втручання в економічні процеси.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх двох десятиліть у ліберальній думці виникла ідея про те, що держава не відіграє значущої ролі у сучасній економіці, і втручання у неї є небажаним. Це призвело до відмови від державної промислової політики та переконання, що навіть мінімальне регулювання ринків політичною владою є шкідливим [1]. Проте, економічна та фінансова криза, яка розпочалася ще у 2008 р., наочно підкреслила недоліки цієї моделі, що привело держави до потреби знову втручатися для підтримки власних економік за допомогою різних заходів стимулювання та підтримки торговельної політики з метою покращення експорту товарів і послуг та зменшення імпорту. Однак, ця тенденція не є універсальною, оскільки деякі країни мають ресурси і можливості для підтримки своїх економічних систем, тоді як інші такої спроможності не мають.

У світовій практиці країни застосовують дві стратегії для захисту своїх економік від коливань міжнародної торгівлі, одночасно намагаючись при цьому скористатися її перевагами. Перший вид втручання – це імпорتنний контроль, який передбачає встановлення митних бар'єрів на імпортовані товари. Його метою є утруднення продажу імпортованих товарів на внутрішньому ринку та сприяння розвитку внутрішнього виробництва. Часто встановлення митних зборів супроводжується введенням системи імпортних та експортних квот, які встановлюють межі для обсягів імпорту та експорту товарів. Інші інструменти, спрямовані на обмеження зовнішньої торгівлі, включають перевірки та оціночні випробування для контролю відповідності продуктів внутрішнім стандартам; ці процедури можуть також використовуватися для затримки введення на ринок імпортованих товарів, особливо якщо вони конкурують з вітчизняними аналогами. Друга категорія втручань, спрямованих на підтримку експорту, включає надання експортних кредитів, різні види страхування, підтримку компаній, що здійснюють процеси інтернаціоналізації, а також надання субсидій компаніям-експортерам.

У внутрішніх економічних питаннях політика держав традиційно теж має два вектори: коли держава виступає в ролі арбітра та коли держава сама формує вектор економічних відносин. В Україні за час війни превалує останній напрям, що є результатом необхідності забезпечення національної безпеки та акумулювання для цього усіх можливих ресурсів.

Слід констатувати значне посилення контролюючого та регулюючого впливу держави. Держава тепер контролює не лише силові структури та соціальні програми, але й банківську систему. Посилений вплив держави виявляється також у зміцненні контролю за ринком медіа та, внаслідок націоналізації, застосуванні санкцій або тимчасового призупинення діяльності сотень приватних компаній у період воєнного конфлікту.

Ці рішення частково можна пояснити об'єктивними причинами, такими як необхідність реагування на воєнну ситуацію та мобілізацію ресурсів, а також захист від сумнівних або ворожих власників. Однак, деякі з цих кроків викликають обурення серед громадськості.

До прикладу, у країнах ЄС рідко коли держава відіграє ключову роль на банківському ринку. У деяких країнах ЄС функціонують державні банки, які забезпечують підтримку експорту або реалізують політику уряду для стимулювання економіки. Проте, в Україні державні банки надають широкий спектр послуг та контролюють понад половину усіх банківських послуг на ринку і, як стверджує Центр економічної стратегії, після націоналізації «Сенс Банку» частка державних банків в Україні за частими активами зростає з 53,15% до 56,64% [2] і буде наближатися до 3/4 валюти балансу банківської системи України. Також власний банк має намір відкрити державна «Укрпошта» [3].

За підрахунками *Forbes Ukraine* [4], в Україні частка перерозподілу ВВП через бюджет сягнула з війною рекордних 78% проти звичайних для мирних часів менш як 40%. Вважаємо такі заходи державного регулювання економіки виправданими та зумовленими низкою об'єктивних чинників, з єдиною засторогою: у ході післявоєнної відбудови формат державного втручання в економічні процеси має бути переглянутий та адаптований до вимог ЄС. Для цього вже зараз мають бути закладені відповідні законодавчі важелі.

Окремо доцільно акцентувати увагу на самих чинниках, що зумовлюють розширення меж державного втручання в економічні процеси. Зокрема, за даними Світового банку, у 2022 р. рівень бідності в нашій країні зріс з 5,5% населення до 24,2% [5]. Таким чином, війна підштовхнула до бідності ще 7,1 млн. людей, зруйнувавши попередній прогрес.

Згідно зі звітом Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) від листопада 2022 р., конфлікт в Україні спричинив «масштабний та історичний енергетичний шок» для світових ринків. Цей «шок» війни визнано одним із ключових факторів, що уповільнив темпи економічного зростання у 2022 році, знизивши їх до 3,1%, та що, за прогнозами OECD, призведе до їх подальшого зменшення до 2,2% у 2023 році та помірного відновлення до все ще незначних 2,7% у 2024 році. Військовий конфлікт, як виявлено у звіті, сильно позначився на економічному становищі Європи, де зростання в 2023 році очікується на рівні всього лише 0,3% [6].

Також Україна зараз є однією з країн світу з найбільшою продовольчою небезпекою, незважаючи на те, що до війни вона була одним із найбільших у світі експортерів сільськогосподарських культур, таких як кукурудза, ячмінь і пшениця [7]. За оцінками Всесвітньої продовольчої програми ООН, кожне третє українське домогосподарство відчуває нестачу продовольства, а в деяких регіонах на сході та півдні цей показник зростає до кожного другого [8]. Так, до речі, у 2022 р. майже 258 млн. людей в 58 країнах (територіях) пережили продовольчу кризу або гостру продовольчу нестачу від помірної до тяжкої – порівняно з 193 млн. в 53 країнах (територіях) у 2021 р. Це найвищий показник за всю історію, відколи організація почала звітувати про ці випадки.

Посилення дефіциту в Україні частково пояснюється втратою робочих місць після знищення рф портової інфраструктури та багатьох виробничих підприємств. Це також є результатом уповільнення або іноді навіть повного припинення економічної діяльності, включаючи сільське господарство.

Аксіома про неприпустимість війни, як надійний інструмент, може викликати суперечки. Проте, період повномасштабного вторгнення рф до України в лютому 2022 р. продемонстрував її особливу гостроту. Вторгнення відбулося в момент, коли світ намагався відновити звичний хід життя після двох складних років пандемії COVID-19. Підприємства стикалися з хаосом у ланцюжках поставок, намагаючись задовольнити зростаючий попит на товари та послуги, що призвело до перекладання підвищення витрат виробництва на споживачів [9]. До того ж, вторгнення рф в Україну спричинило додатковий тиск на ключові товари, такі як продовольство та енергоресурси (це стало результатом скорочення видобутку, а також санкцій, запроваджених проти російських компаній). Витрати зросли ще більше, що призвело до інфляції, темпи якої випереджали зростання заробітної плати. Ця криза вартості життя негативно вплинула на здоров'я та добробут людей в усьому світі, особливо бідних верств населення, і також підвищила ризик голоду.

Війна в Україні негативно вплинула і на продовольчу безпеку в усьому світі: до початку війни Україна та рф разом були лідерами світового експорту пшениці, забезпечуючи понад третину (36%) її поставок на світовий ринок, та експортували більше половини світового виробництва соняшникової олії, тож прогнози про те, що конфлікт загострить глобальну продовольчу безпеку, на жаль, виправдалися. Найбільше це відчули країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою, оскільки вони значною мірою залежать від імпорту зерна з України.

Інформаційна мережа з продовольчої безпеки висвітлює війну як один з ключових факторів (поряд з пандемією, іншими конфліктами, екстремальною погодою), який спричинив значне зростання кількості людей, котрі відчувають нестачу їжі. При цьому, на наше переконання, важливим аспектом належного забезпечення соціально-економічних прав людини має бути й інформаційна компонента. Це важливо для правильного розуміння поточних процесів та уникнення впливу дезінформації. У цьому контексті ми підтримуємо думку американського дослідника Шона Росса (Sean Ross) про те, що на ефективну діяльність вільних ринків впливає наявність повної та достовірної інформації серед всіх учасників, включаючи покупців, продавців, виробників та споживачів, що відповідає уявленню економістів про «досконалу інформацію». Однак, у реальному житті деякі продавці можуть діяти нечесно, а підприємства випускати товари неналежної якості, що спричиняє інформаційну асиметрію [10]. Незважаючи на можливість виявлення та покарання таких порушників ринкових правил, споживачі можуть понести серйозні економічні та соціальні втрати. У зв'язку з цим встановлюються норми і правила для коригування інформаційної асиметрії та захисту прав споживачів. Цей аспект теж має бути серед пріоритетів для українського уряду.

Ми також цілком погоджуємось з думкою В. Давидова з приводу того, що для успішного післявоєнного відновлення необхідні надзвичайні зусилля та креативність з боку уряду. Українські лідери повинні

прагнути досягти структурних змін, які інші європейські країни розвивали протягом багатьох років, але за значно коротший період. Ці зміни включають в себе перехід до низьковуглецевого виробництва, підвищення енергоефективності економіки, а також використання досягнень інформаційних і фінансових технологій для поліпшення державних служб [11].

Ні для кого не секрет, що державне регулювання відіграє значну роль у функціонуванні фінансового світу. За допомогою регуляторних актів, субсидій та податкової політики уряди можуть мати як короткостроковий, так і довгостроковий вплив на діяльність окремих компаній і навіть цілих галузей. Враховуючи значний вплив державного регулювання, відомі інвестори визнають «законодавчий ризик» одним із найважливіших факторів при оцінці акцій. Іншими словами, інвестиційна привабливість акцій може суттєво знижуватися, якщо існує ризик втрати конкурентних переваг та зменшення прибутку внаслідок певних дій з боку уряду [12].

Попри значні ризики та виклики, з якими стикнулася Україна внаслідок російської агресії, наша держава вистояла, дала гідну відсіч ворогу, продовжує боротися і продемонструвала значні економічні успіхи. Навіть при тому, що економічні перспективи України залишаються нестійкими і піддаються впливу тривалості війни, існує можливість відновлення. Якщо у березні 2022 р. 79% підприємств країни перебували на межі зупинки або припинили діяльність, то до кінця 2022 р. цей показник скоротився до 32% [13], незважаючи на значний рівень руйнувань.

Також Україна уникнула бюрократичних зупинок, оскільки більшість державних служб залишилися доступними (в значній мірі завдячуючи досить високому рівню цифровізації, імплементованої у соціально-економічне життя після пандемії COVID-19).

Станом на початок 2022 р. за світовим рейтингом економічної свободи Україна посідала 130 місце (це близько до кінця рейтингу). Країни з такою економічною свободою, як правило, не мають жодних шансів відновитися. Та попри це, порівняно з минулим роком, Україна піднялася на шість сходинок за *Індексом свободи людини* (Human Freedom Index 2023), посівши 83 місце зі 165. Рейтинг Human Freedom Index складається з оцінки двох ключових компонентів свободи людини: персональних та економічних свобод. Україна, на думку авторів рейтингу, має кращі позиції за рівнем персональних свобод – 81 місце у світі. Натомість, за рівнем економічних свобод Україна посіла 112 сходинку [14].

Цьогорічний рейтинг відзначає прогрес нашої країни за показниками розвитку громадянського суспільства, доступу до стійкої валюти та свободи міжнародної торгівлі. Водночас, Україна продемонструвала нижчі результати за показниками регулювання бізнесу, захисту прав власності та надійності поліції. Другий рік поспіль рейтинг очолюють Швейцарія, Нова Зеландія та Данія. Серед країн Східної Європи лідерство здобула Естонія. Україна – на 20 місці з 22, а найнижчі позиції у росії та білорусі [15]. Цей показник безумовно свідчить про певний прогрес у сфері соціально-економічних прав людини. Враховуючи євроінтеграційний курс нашої країни, важливо, щоб у рейтингах, які стосуються прав і свобод людини, ми щоразу демонстрували дедалі кращі результати. Адже, попри позитивну динаміку, рейтинг також підсвітив для України зони зростання, над якими потрібно працювати, зокрема регулювання бізнесу, захист прав власності, надійність поліції та інших правоохоронних органів, зокрема Бюро економічної безпеки, довкола якого, особливо останнім часом, точаться жваві дискусії у контексті реформування відповідно до вимог міжнародних партнерів.

Висновки. По результатах проведеного дослідження слід узагальнити, що економічні наслідки війни в Україні не варто недооцінювати. Їх вплив як для України, так і для світу вже є значним і з часом може лише посилюватися, загострюючи проблеми продовольчої безпеки та бідності.

Пандемія COVID-19 акцентувала увагу на вразливості функціонування ланцюжків поставок, однак економічні наслідки війни в Україні розкрили ще додаткові ризики у цій системі. Природно, глобалізація не перестає існувати, а світове виробництво і торгівля продовжують функціонувати. Тим не менше, нове геополітичне оточення вплине на прийняття майбутніх корпоративних рішень. Керівництво компаній уважніше оцінюватиме ризики у сфері економії коштів. Процеси деглобалізації можуть призвести до підвищення цін, особливо в короткостроковій перспективі, і збільшення тиску на інфляцію.

Війна в Україні підштовхнула європейські країни до збільшення витрат на оборону, подібно до загрози, яку становить Китай. Виробники оборонної техніки отримують прибуток від цього розвитку подій, що вже відобразилося у різкому зростанні вартості їх акцій.

Чим довше триватиме війна, тим глибшою ставатиме економічна криза та посилюватиметься негативний вплив на соціально-економічну сферу. Це пов'язано з численними факторами, такими як:

руйнування інфраструктури: війна спричинила значні руйнування доріг, мостів, будівель, споруд та інших важливих інфраструктурних об'єктів, що негативно впливає на економічну активність;

зниження виробництва: бойові дії та санкції призвели до значного зниження виробництва в Україні, що негативно впливає на ВВП країни;

втрата робочих місць: зниження виробництва та економічної активності призвели до втрати робочих місць, що негативно впливає на добробут людей;

зростання цін: війна спричинила зростання цін на продукти харчування, енергоресурси та інші товари, що посилює проблему бідності;

скорочення торгівлі: війна та санкції призвели до значного скорочення торгівлі між Україною й іншими країнами, що негативно впливає на економіки всіх країн.

Наразі багато аспектів економічних наслідків війни ще залишаються невизначеними, проте вже зараз можна зробити певні кількісні оцінки ризиків, використовуючи доступні дані та економічні моделі.

Зважаючи на значні економічні ризики, політична влада і представники громадянського суспільства повинні зосередити свої спільні зусилля на:

відновленні інфраструктури: після закінчення війни буде вкрай важливо відновити зруйновану інфраструктуру для того, аби стимулювати економічне зростання;

підтримці малого та середнього бізнесу: малі та середні підприємства є ключовими для економічного зростання, про що неодноразово робився акцент [16];

соціальній допомозі: соціальна допомога людям, які постраждали від війни, сприятиме хоча б частковому подоланню проблеми бідності;

інвестиціях в освіту та охорону здоров'я: інвестиції в освіту та охорону здоров'я допоможуть людям знайти роботу та покращити своє життя;

міжнародній співпраці: створення владою умов для того, щоб іноземні інвестори та підприємці зацікавилися Україною.

У цьому контексті представниками громадянського суспільства вже презентовано стратегічний документ під назвою «Маніфест сталого миру» [17], що, на наш погляд, заслуговує певної уваги. У маніфесті здійснено спробу окреслити рамки української перемоги і описати їх у спільному документі. Він містить візію повоєнного світу й окреслює шляхи її досягнення. Вважаємо таку ініціативу, як певний дороговказ, досить корисною та ефективною. Відповідно, подальші наукові пошуки у даному напрямі є актуальними для формування загальнодержавної стратегії повоєнної відбудови України.

Поки триває війна, продовження надання Україні масштабної, регулярної та прогнозованої фінансової допомоги буде критично важливим для:

забезпечення базової макроекономічної стабільності та стійкості;

гарантування основних державних та соціально-економічних послуг.

З іншого боку, українська влада, на нашу думку, повинна:

вдосконалювати та покращувати управління економічними процесами в умовах війни;

намагатися уникати адміністративно-командних методів;

спростити регуляторні процедури, податкову та митну політику;

максимально повернутися до конкурентних публічних закупівель;

продовжити ринкові реформи і приватизацію у випадках, що не шкодять обороні.

При цьому, особливу увагу слід звернути на:

продовження реформ державного управління, особливо судової системи та правоохоронних органів;

боротьбу з корупцією (та усунення її системних причин);

обмеження олігархічного впливу;

інші заходи, які стимулюватимуть повну інтегрованість з європейськими інституціями, що сприятиме переговорному процесу про вступ України до ЄС у видимій перспективі.

Після закінчення війни українська влада повинна:

припинити (чи принаймні істотно мінімізувати) застосування командних методів управління економікою;

розпочати масштабні реформи в усіх важливих сферах економічного та політичного управління.

Міжнародні спільноти донорів мають бути готові не тільки підтримувати післявоєнну відбудову у перспективі, а й надавати Україні достатню, стабільну і прогнозовану поточну фінансову допомогу, поки війна триває.

Поточна фінансова допомога (та і підтримка післявоєнної відбудови) повинна супроводжуватися чітко визначеною умовою реформи, яку реально реалізувати в умовах війни. За ЄС та його країнами-членами повинна бути провідна роль у наданні та координації фінансової допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Claudio Dematté, Fabrizio Perretti. *Strategie di internazionalizzazione*. Italy, Milano: EGEA, 2003. 162 p.
2. Вінокуров Я. Закон ухвалено, банк Фрідмана нарешті націоналізують. Як це буде і що дістанеться державі. *Центр економічної стратегії*. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/05/31/700669>.
3. Шевчук С., Заражевська С. Складна мрія Смілянського. «Укрпошта» має примарні шанси отримати власну фінустанову. Що заважає їй створити поштовий банк в Україні. *Forbes*. URL: <https://forbes.ua/money/skladna-mriya-smilyanskogo-ukrposhta-mae-primarni-shansi-otrimati-vlasnu-finustanovu-shcho-zavazhae-iy-stvoriti-poshtoviy-bank-v-ukraini-20042023-13212>.
4. Ланда В. Забагато держави. Війна драматично посилила роль держави в українській економіці. *Forbes*. URL: <https://forbes.ua/money/zabagato-derzhavi-viyna-dramatichno-posilila-rol-derzhavi-v-ukrainskiy-ekonomitsi-infografika-vid-forbes-01112022-9419>.
5. The World Bank In Ukraine: Overview. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview>.
6. Russia's war of aggression against Ukraine continues to create serious headwinds for global economy, OECD says. *The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD)*. URL: <https://www.oecd.org/newsroom/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-continues-to-create-serious-headwinds-for-global-economy.htm>.
7. The Global Report on Food Crises (GRFC) 2023. *Food Security Information Network (FSIN)*. URL: <https://www.fsinplatform.org/sites/default/files/resources/files/GRFC2023-brief-EN.pdf>.
8. What the World Food Programme is doing to respond to the Ukraine emergency. URL: <https://www.wfp.org/emergencies/ukraine-emergency>.
9. Delia Macaluso & Michael McMahon. What is supply chain inflation and why is it driving up consumer prices now? *Economics Observatory*. URL: <https://www.economicsobservatory.com/what-is-supply-chain-inflation-and-why-is-it-driving-up-consumer-prices-now>.
10. Sean Ross. Theory of Asymmetric Information Definition & Challenges. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/ask/answers/042415/what-theory-asymmetric-information-economics.asp>.
11. Vladyslav Davydov. Rebuilding Ukraine: how will policy-makers shape the country after the war? *Economics Observatory*. URL: <https://www.economicsobservatory.com/rebuilding-ukraine-how-will-policy-makers-shape-the-country-after-the-war>.
12. Adam Hayes. Legislative Risk: What It is, How It Works. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/l/legislativerisk.asp>.
13. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування в листопаді 2022 року. Національний проект «Дія.Бізнес». URL: <https://business.diia.gov.ua/en/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-listopadi-2022-roku>.
14. Åslund A., Kubilius A. Reconstruction, Reform, and EU Accession for Ukraine. Sweden, Stockholm: Frivärld – Stockholm Free World Forum, 2023. URL: https://united4ukraine.network/wp-content/uploads/2023/03/lq3_inlaga_ukraina.pdf.
15. Human Freedom Index. Cato Institute. URL: <https://www.cato.org/human-freedom-index/2023>
16. Петруненко Я.В. Особливості державної підтримки суб'єктів господарювання в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 2. С. 30–35.
17. Маніфест сталого миру. URL: <https://sustainablepeacemanifesto.org/ua>.